

MAZOWIECKIE TOPONIMY MOTYWOWANE SŁOWIAŃSKIMI IMIONAMI ZŁOŻONYMI

Słowa tematyczne: Mazowsze, toponimy, podstawy motywujące, imiona złożone

Przedmiotem artykułu są mazowieckie ojkonimy motywowane imionami złożonymi. Wybór tematu był podyktowany — nie ukrywam — zainteresowaniami naukowymi dostojnej Jubilatki, której poniższy tekst jest dedykowany. W szerszej perspektywie badawczej omawiany temat sytuuje się w obszarze genetycznej analizy polskich toponimów.

1. Prace Marii Malec wpisują się w długoletnią tradycję badań antroponimicznych środowiska krakowskich uczonych, skupionych wokół prof. Witolda Taszyckiego¹. M. Malec jest współautorką pomnikowego dzieła „Słownik staropolskich nazw osobowych” (1965–1987). Jest to pierwszy w Słowiańszczyźnie antroponomastykon z tak obszerną dokumentacją historyczną i kontekstami wyekscerpowanymi ze średniowiecznych źródeł (X–XV w.), nieuwzględniający jednakże etymologii. Od momentu publikacji stanowi on podstawę materiałową badań onomastycznych nad różnymi kategoriami nazw osobowych w perspektywie diachronicznej, wykorzystywany jest również w badaniach toponomastycznych.

W trakcie realizacji tego projektu indywidualne zainteresowania badawcze M. Malec skoncentrowały się na staropolskich dwuczłonowych nazwach osobowych. W pierwszej pracy poświęconej temu zagadnieniu — „Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych” (1971) — skupiła się przede wszystkim na analizie strukturalnej imion dwuczłonowych zachowanych w źródłach z XI–XV w. oraz rekonstruowanych z toponimów. Autorka w monografii zastosowała gniazdowy układ nazw wokół pierwszego i drugiego członu, pokazując możliwości wchodzenia poszczególnych członów w relacje formalne

---

¹ Szerzej o tych pracach pisała sama Maria Malec w artykule „Wkład krakowskiego językoznawstwa polonistycznego do nauki o imionach osobowych” (Malec, 2006).

(syntaktyczne), nie przybliżając jednakże warstwy semantycznej poszczególnych struktur. O wartości pracy świadczy bogate słowiańskie tło porównawcze i uwzględnienie w tym kontekście wyników badań nad indoeuropejskimi imionami dwuczłonowymi, zwłaszcza W. Taszyckiego (1925) i T. Milewskiego (1957a, 1957b, 1960, 1969). Ten ostatni, jako świetny indoeuropeista, szczegółowo omówił ich budowę i rozwój morfologiczny w różnych grupach języków indoeuropejskich, w tym słowiańskich (1957b), podkreślając przede wszystkim archaiczność konstrukcji tychże imion. Wydzielił w ich obrębie pięć zasadniczych typów, w tym produktywną kategorię tematów nominalnych na *-o oraz liczne podtypy w różnych językach. Na gruncie polskim i w innych językach słowiańskich spośród odziedziczonych różnorodnych typów imion dwuczłonowych najbardziej produktywny były struktury zawierające w pierwszej części człon werbalny, formę rzeczownikową w celowniku lub przysłówkę (Milewski, 1960). Trzeba zaznaczyć, że imiona z pierwszym członem dewerbalnym występują tylko w językach słowiańskich, nie ma przykładów tego typu formacji w pozasłowiańskiej antroponimii historycznej. Badania M. Malec potwierdziły słuszność tezy T. Milewskiego (1969), według której tematy czasownikowe rozwinęły się z typu pierwiastkowego tylko na gruncie prasłowiańskim. Warto zaznaczyć, że przeciwstawną koncepcję w swoich pracach prezentował A. Bańkowski. Nie zgadzał się z tezą, że tematy werbalne powstały w wyniku ewolucji form pierwiastkowych w pierwszym członie dzięki swoistym właściwościom słowiańskiej koniugacji. W tej pozycji dopatrywał się pierwotnych form nominalnych, podobnie jak H. Osthoff interpretował je jako formy genitivi-ablativi dawnych czynności, tworzonych przy użyciu formantu *-b > -i (Bańkowski, 1976). Mimo przeciwstawnego stanowiska A. Bańkowski niezwykle wysoko oceniał pracę M. Malec (Bańkowski, 1976, s. 307). W przywoływanej rozprawie autorce udało się zrekonstruować podstawową warstwę staropolskich imion złożonych, zachowujących pierwotną budowę, w znacznej mierze odziedziczoną z okresu prasłowiańskiego. Do tego podstawowego korpusu należy włączyć również mutylacyjne imiona półtoraczłonowe (półtoraczne), które według A. Bańkowskiego (1988) powstały w wyniku skróceń wewnętrznych niektórych imiennych struktur dwuczłonowych w okresie wczesnostaropolskim (*Niemir* < *Niegomir*). Zjawiskiem wcześniejszym było powstanie form synkopowanych (bez samogłoski śródgłosowej). Można przyjąć, że budowa językowa imion złożonych została poznana i opisana. Dalszych badań i usystematyzowania wymagają dwie kwestie związane z tymi antroponimami. Nie został odtworzony pełny zbiór słowiańskich imion złożonych, jest on sukcesywnie powiększany o rekonstruowane z nazwisk i nazw miejscowych onimy. Na gruncie polskim badania eksploracyjne zainicjował M. Karaś publikacją artykułu „O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych” (1956); o imionach dwuczłonowych

motywujących współczesne nazwiska pisała K. Skowronek (1995). Dalej należy odnotować pracę K. Rymuta, który próbował zestawić na podstawie różnych źródeł słowiańskich zasób leksemów występujących w prasłowiańskich imionach złożonych (1993). Niezwykle cenne uzupełnienia w postaci nowych interpretacji wniosły również prace przywoływanego wcześniej A. Bańkowskiego (1979, 1984a, 1984b), w tym koncepcja tzw. imion półtoraczłonowych, powstałych w wyniku mutylacji drugiej sylaby monoleksemowego członu pierwszego (1988, s. 5–11). Widoczny jest brak opracowania semantyki imion złożonych, do tej pory nie wypracowano koherentnej teorii. Kwestia strukturalnego znaczenia staropolskich (wcześniej prasłowiańskich) imion złożonych w okresie ich żywotności pozostaje nadal otwarta. Wypada tutaj wspomnieć o ciekawych, aczkolwiek kontrowersyjnych propozycjach Bańkowskiego (1976) i opracowaniach związanych z poszczególnymi członami i wybranymi polami tematycznymi (Malec, 1993, 2000; Kaleta, 1995; Górny, 2007, 2011). Ciekawą grupę semantyczną wśród imion złożonych stanowią imiona apotropeiczne z negacją *nie*, będące śladem dawnych wierzeń (Malec, 1999). Niejednoznaczną grupę pod względem motywacji tworzą również imiona pochodzące od psl. **ne*, które łączy się z leksemami będącymi członami imion złożonych. Można przypuszczać, że antroponimy te były tworzone przez negację imion złożonych i wskazuje to na ich prasłowiański rodowód (Malec, 1975, 1982, s. 178–18). Niewykluczone jest również ich pochodzenie od wyrażenia czasownikowych z negacją. Formy te zostały ujęte w prezentowanym w artykule materiale, ponieważ mogły stanowić osobny pierwotny typ słowiańskich imion dwuczłonowych.

W chwili obecnej w Pracowni Onomastyki IJP PAN w Krakowie został zainicjowany projekt badawczy „Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski”. Korpus badawczy będą stanowić głównie opracowane już toponimy i hydronimy z dwóch onomastykonów: „Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany” (1996–2016) i „Elektroniczny słownik hydronimów Polski”. W wypadku słownika nazw miejscowych w artykułach hasłowych podane są wszystkie wyrazy motywujące ojkonimy (opracowane do litery S), w tym również podstawy antroponimiczne, w wielu wypadkach odtworzone właśnie z toponimów. Zrekonstruowane imiona złożone stanowią według wstępnych rozeznań najmniejszy odsetek w opisywanej kategorii. Widoczny również jest nierównomierny rozkład geograficzny omawianego typu, a najmniej imion złożonych występuje w podstawach nazw miejscowych na Mazowszu.

2. Mazowsze obejmuje obszar kilku historycznych antroporegionów, które dopiero w okresie późnego średniowiecza zaczęto określać tym wspólnym mianem (XIII w.). Do dzisiaj jest kwestią sporną, czy na Mazowszu istniał związek wielkoplemienny przed wchłonięciem tego obszaru przez państwo wczesnopia-

stowskie. W historiografii polskiej również istnieją nierozstrzygnięte wątpliwości na temat obszaru pierwotnego Mazowsza i konsolidacji ziem w jego obrębie (Gieysztor, 2006, s. 109). Na podstawie współczesnych badań archeologicznych i interpretacji dawniejszych wyników badań dokonano nowej periodyzacji wczesnośredniowiecznych dziejów Mazowsza (Dulinicz, 2006, s. 68). Pierwszy etap obejmuje odbudowę struktur po okresie pustki osadniczej; na wiek VI lub VII datuje się pierwsze ślady nowych osadników, identyfikowanych z ludnością słowiańską. Znaleźiska archeologiczne pokazują dość wyraźnie, że kultura materialna słowiańskich osadników była na niskim poziomie i miała charakter egalitarny. Osadnicy znali obróbkę drewna, kamienia, kości i rogu, zajmowali się garncarstwem i wyrobem tkanin. Nieobca była im produkcja metalurgiczna (hutnictwo i kowalstwo). Większość osad nie miała charakteru obronnego, ich mieszkańcy trudnili się rolnictwem, hodowlą, polowaniami i rybolówstwem. Osadnictwo w tym czasie ma charakter śladowy i koncentruje się głównie w dorzeczu środkowej Wisły. Na wiek VIII i początek IX datuje się zagęszczenie sieci osadniczej i powstanie bardziej rozwiniętych struktur osadniczych. Zajmują one obszary tzw. Starego Mazowsza (Wisła–Orzyc–Skrwa), zachodniego Mazowsza (dorzecze Bzury i Neru) i środkowego Bugu. Do tego wczesnośredniowiecznego Mazowsza zaliczamy również tzw. strefę chełmińsko-dobrzyńską, która w XIII i XIV w. odpadła od Mazowsza (własność Zakonu Szpitala NMP Domu Niemieckiego). Kolejny okres (trzeci) trwa od połowy IX w. i kończy się wraz z włączeniem tych ziem do patrymonialnej monarchii piastowskiej. Ten etap charakteryzuje się umocnieniem struktur terytorialno-plemiennych, a także rozwojem gospodarczym Mazowsza. W tym czasie powstaje na Mazowszu sieć kilkudziesięciu grodów. Stają się one ośrodkami wspólnot terytorialnych, pełniąc funkcje obronne i komunikacyjne. Wokół tych warowni doszło do zasadniczego zagęszczenia sieci osadniczej. Współczesne badania wykluczyły udział Piastów w tym dużym przedsięwzięciu (Dulinicz, 2006, s. 68–82). W drugiej połowie X w. pojawiają się pierwsze źródła pisane („Dagome iudex”, relacja Ibrahima ibn Jakuba), które w niewielkim zakresie przynoszą informacje, i to natury pośredniej, na temat Mazowsza. Te i nieco późniejsze świadectwa dokumentują istnienie państwa piastowskiego na Mazowszu na przełomie X i XI w. Potwierdzają to również badania archeologiczne. W tym czasie nastąpił widoczny rozwój gospodarczy, w sposób zdecydowany powiększyła się liczba osad, zwłaszcza przy starych grodach. Jest to też okres chrystianizacji Mazowsza, będącej konsekwencją inkorporacji tych ziem do monarchii piastowskiej. Wraz z nową religią pojawiły się pierwsze budowle sakralne i nowe obrzędy, m.in. związane z pochówkami. Na ten czas datowane są pierwsze inhumacje, jednocześnie nadal funkcjonuje pogański obyczaj całopalenia. Ten birtualizm pochówkowy, utrzymujący się nawet w niektórych miejscach Mazowsza do XIII w., świadczy raczej

o formalizacji akcji chrystianizacyjnej niż o jej prawdziwym, ideowym sukcesie (Dulinicz, 2006, s. 102–104). Należy podkreślić również podobną sytuację na gruncie średniowiecznej antroponimii z widocznym dualizmem imienniczym, jednakże z dominującą pozycją imion rodzimych (w tym imion dwuczłonowych o pogańskiej proveniencji). Analiza źródłowa jednoznacznie wskazuje na ich znaczny zanik dopiero po XIV w., a w XVI w. praktycznie wychodzą one z użycia. Imiona rodzime (zarówno złożone, jak i pochodne od nich formy skrócone czy nazwy odapelatywne) i chrześcijańskie współistniały w polskiej antroponimii przez kilka wieków. Imiona związane z chrześcijaństwem, szczególnie z kultem świętych, zyskały dominującą pozycję dopiero po XV w. Należy więc przyjąć, stosując metodę retrogresywną, że większość osad o nazwach motywowanych złożonymi nazwami osobowymi, mimo braku poświadczeń źródłowych, pochodzi z wczesnego średniowiecza. Najstarsze z nich można wiązać z początkami słowiańskiego osadnictwa na Mazowszu. Trudno przecenić znaczenie zebranego i wstępnie opracowanego materiału w artykule, ale bez wątpienia stanowi on istotne źródło uzupełniające i pomocnicze w badaniach nad przeszłością tych ziem. M. Dulinicz w zakończeniu przywoływanego wcześniej szkicu pisze:

Źródła historyczne nie odpowiadają na wiele pytań wiążących się z wczesnośredniowiecznym Mazowszem, np. o nazwy plemion, które pozostawiły po sobie tak wiele śladów materialnych, o ewentualne istnienie w obrębie tej krainy związku wielkoplemiennego i jego nazwę, o daty podbojów lub najazdów, o imiona osób tworzących wielką i lokalną historię przed połową XI w. (2006, s. 107).

Wypada się z autorem tych słów nie zgodzić, zlokalizowany w czasie i przestrzeni, opisany językowo materiał toponomastyczny pozwala na rozjaśnienie przynajmniej kilku kwestii, na pewno takich jak nazwy małych plemion i imiona osób tworzących lokalną historię na Mazowszu. To wszystko mamy zapisane w podstawach najstarszych mazowieckich nazw miejscowych.

3. W niniejszym artykule, jak wspomniałam, przyjęto metodologię genetycznej interpretacji toponimów, zawężoną do określonego obszaru (Mazowsze) i tylko do grupy toponimów motywowanych przez imiona złożone. Badania genetyczne wykorzystują perspektywę diachroniczną (w opozycji do badań strukturalnych) i mają na celu opisanie związków między formą, pierwotnym znaczeniem i funkcją nazw własnych (Borek, 2002). Implikują również zrekonstruowanie związku motywacyjnego między onimem a określanym przez niego obiektem. Genetyczna interpretacja umożliwia odczytanie „zakodowanych” w nazwach określonych treści, zarówno językowych, jak i pozajęzykowych. W wypadku interesującej nas grupy nazw będą to głównie informacje historyczno-osadnicze i dotyczące antropologii historycznej. Materiał nazewniczy został głównie zebrany na podstawie słownika „Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany”. Cezura

chronologiczna została ustalona na drugą połowę XVI w.² Podstawy nazwotwórcze pozwalają wyróżnić pierwotnie wśród toponimów dwie duże grupy nazw: pochodzenia odapelatywnego i pochodzenia odantroponimicznego. Wszystkie ojkonimy powstały w wyniku określonej konceptualizacji najbliższego otoczenia człowieka. Przebiegała ona wzdłuż osi: miejsce–osadnicy (Wójcik, 2013, s. 177), dlatego możemy mówić o dwóch modelach nazwotwórczych — topocentrycznym i antropocentrycznym. W początkach osadnictwa dominujący był model topocentryczny, w najstarszych toponimach odapelatywnych widoczna jest bowiem powtarzalność leksyki związanej z fizjografią terenu. Model antropocentryczny, polegający na identyfikacji miejsca przez nazwy odnoszące się do ludzi, którzy to miejsce zasiedlali, zyskiwał przewagę wraz z zagęszczaniem się sieci osadniczej. Nazwy odantroponimiczne mają wspólną genezę, ale mogą się różnić kategorialnie i znaczeniowo. W ich obrębie można wyróżnić za W. Taszyckim (1946) nazwy pochodzące od antroponimów jednostkowych i nazwy, które pierwotnie były nazwami zbiorowymi określonych wspólnot (rodowych i rodzinnych). Przyjmując kryterium semantyczne w grupie nazw odimiennych, identyfikujemy trzy typy nazw: nazwy dzierzawcze, nazwy patronimiczne i nazwy rodowe. Jako podstawy motywujące w tych subkategoriach mogą wystąpić, z różną produktywnością, imiona złożone. Nazwy posesywne z pochodzenia są pierwotnymi przymiotnikami w odmianie niezłożonej, występowały jako człony określające w zestawieniach typu *Gorzemirz gród*, *Nieborowo siolo*. Oznaczały obiekt (osadę, gród) będący własnością człowieka, którego imię tkwi w podstawie. Do najstarszej warstwy nazw miejscowych na terenie całej Słowiańszczyzny należą ojkonimy zrekonstruowane z **-jb*. Były one przedmiotem szczegółowych badań S. Rosponda (1983) i F. Nieckuli (1965). Wcześniej Rospond (1979) opracował i zmapował na terenie całej Słowiańszczyzny omawiany typ w ramach stratygrafii toponomastycznej (geografia + statystyka w określonych przedziałach czasowych). Na podstawie badań onomastycznych przyjmuje się, że ten typ nazwotwórczy był produktywny do końca XIII w. W tej strukturze najczęściej w podstawie pojawiają się imiona dwuczłonowe, które potwierdzają archaiczność formacji. Sufiks **-jb* zostawił ślad w postaci zmiękczenia wygłosowej spółgłoski; mógł występować w trzech odmianach rodzajowych (w zależności od członu określanego w zestawieniu). Nazwy dzierzawcze z **-jb* mają charakter reliktowy, trudno mówić o wyrazistych zasięgach, bez wątplenia pojawiają się w starych centrach osadni-

² W przygotowaniu korpusu wykorzystano również następujące monografie: Bijak, 2001, Wójcik, 2001, Zierhoffer, 1957. Wyekscerpowany materiał skonfrontowano z danymi zawartymi w „Słowniku historyczno-geograficznym ziem polskich w średniowieczu” (<http://www.slownik.ihpan.edu.pl>). W zestawianiu materiału posługiwano się opracowaniem „Mazowsze w drugiej połowie XVI w. Atlas historyczny Polski”. Cezurę dla średniowiecznych zapisów ustalono, zgodnie z przyjętą praktyką opracowań historycznych, na drugą połowę XVI w.

czych. Podobnie wygląda sytuacja na Mazowszu. Występują tutaj głównie nazwy w rodzaju męskim, w związku z czym można postawić hipotezę, że były to nazwy lokalnych grodów. W mazowieckiej toponimii (podobnie jak na innych terenach) imiona złożone występują również w formach posesywnych z sufiksem *-ow-* lub *-in-* (w zależności od wygłosu). Trzeba jednakże zauważyć, że ich produktywność w tego typu formacjach jest mała. W związku z tym należy uznać, że nazwy dzierżawcze z sufi *-ow-//ew-* (po spółgłosce miękkiej) chronologicznie są późniejsze niż opisywany typ z **-jb-*. Toponimy z sufi *-ow-//ew-* pojawiają się w najstarszych źródłach obok innych typów nazw, lecz okres ich największej żywotności przypada na wiek XV (Rzetelska-Feleszko, 1998, s. 206). Słowiańskie imiona złożone w tym czasie wypierane są przez antroponimy pochodzenia chrześcijańskiego, co znajduje potwierdzenie w datacji nazw miejscowych z późnego średniowiecza. W modelu antropocentrycznym istotną rolę odgrywały pierwotnie nazwy patronimiczne. Jest to niezwykle wyrazista kategoria semantyczna; w podstawie najstarszych nazw znajduje się najczęściej imię protoplasty rodu. Od niego był tworzony antroponim zbiorowy w formie patronimicznej z przyrostkiem **(ow)itjo*, określający członków tej wspólnoty rodowej. Na podstawie występowania nazw patronimicznych próbowano zrekonstruować zasięgi wczesnośredniowiecznego osadnictwa słowiańskiego (VII–VIII w.; Łowmiański, 1973, s. 443–444). Zastosowanie metody retrogresywnej w tych badaniach budzi uzasadnione wątpliwości (Rymut, 1970), ponieważ autor nie uwzględnił w fazie wstępnej projektu zróżnicowania pochodzenia podstaw nazwotwórczych. Wyniki byłyby obciążone mniejszym marginesem błędu, jeżeli by dotyczyły tylko nazw motywowanych słowiańskimi nazwami osobowymi, w tym imionami złożonymi. Trzeba zauważyć, że antroponimy złożone nie występują w patronimikach tak często jak onimy pochodzenia odapelatywnego czy też formy skrócone od imion dwuczłonowych. Podobny rozkład w podstawach motywujących widoczny jest na Mazowszu. Ostatnią grupą ojkonimów (również chronologicznie), w podstawie których spotykamy sporadycznie imiona złożone, są nazwy rodowe. Genetycznie należy je identyfikować z pluralną nazwą grupy ludzi — rodu lub rodziny — zakładającej nową osadę. Podobnie jak w wypadku nazw patronimicznych, po przejściowym okresie dualizmu nazewniczego, kiedy to antroponim zbiorowy równocześnie określał i identyfikował grupę ludzi i osadę przez nich zamieszkaną, następował proces toponimizacji. Polegał on na zmianie desygnatu onimu, nazwa własna określająca ludzi zaczynała funkcjonować jako nazwa miejsca. W dokumentach omawiane toponimy pojawiają się sporadycznie od XII i XIII w., najwięcej w tym czasie występuje ich w sąsiedniej ziemi sieradzko-łęczycyckiej. Trzeba zauważyć, że nie jest to produktywna formacja na południowym obszarze Mazowsza (do linii Wisły), o starej sieci osadniczej. Nazwy rodowe na Mazowszu związane są ze zorganizowanymi akcjami osadniczymi. Pierwsza, o niewielkim zasięgu, miała miejsce w XIII w.,

kiedy to tworzono pas obronny przed najazdami plemion bałtyckich i na terenach przygranicznych było osadzone rycerstwo. Druga średniowieczna kolonizacja (na prawie niemieckim) na dużą skalę zaczęła się w XIV–XV w., objęła rubieże i tereny puszczańskie, przesuwała się w kierunku północnym i wschodnim (Samsonowicz, 2006, s. 382). Była ona ściśle powiązana z polityką książąt mazowieckich, którzy w akcji osadniczej postawili na powiązania rodowe. Przywileje były skierowane do rodu, członkowie tych rozrodzonych grup służyli sobie pomocą przy zakładaniu nowych osad. W ten sposób wykształcił się specyficzny rodzaj zbiorowej własności, który implikował powstanie charakterystycznego nazewnictwa miejscowego w postaci nazw zestawionych. Jeden człon takiej nazwy określał tzw. okolicę szlachecką, a drugi miał najczęściej charakter rodzinny i oznaczał dział cząstkowy. Najstarsze nazwy rodowe występują w formie jednoczłonowej i, jak pokazały badania, imiona złożone są podstawą motywującą tylko 107 toponimów w Polsce. Równie rzadko występują one na Mazowszu; wraz z nową kolonizacją pojawiają się właśnie w nazwach zestawionych na północnym Mazowszu, w których semantycznie pełnią funkcję identyfikacyjną z określonym rodem lub rodziną, niekiedy dokumentują kierunek kolonizacyjny. Odrosty starych wsi — jak pisze H. Samsonowicz — pojawiały się na nowych obszarach (2006, s. 373). Prowadzono intensywną akcję osadniczą na prawobrzeżnym Mazowszu (m.in. ziemia liwska, nurska, łomżyńska). Nadawanie łańców na prawie niemieckim zintensyfikowało w znacznym stopniu całą akcję. Występowanie imion złożonych w nazwach rodowych świadczy bez wątpienia o żywotności tego typu nazw jeszcze na początku drugiej akcji kolonizacyjnej (XIV–XV w.). Na marginesie należy dodać, że niezwykle produktywną grupą antroponimów w nazwach rodowych są w tym czasie dwuczłonowe nazwy osobowe o charakterze przezwiskowym, które swoją budową przypominają imiona złożone.

SŁOWNIK MAZOWIECKICH TOPONIMÓW MOTYWOWANYCH
IMIONAMI ZŁOŻONYMI³

Będrogowo (*Bandrogowo* 1404), dziś Wędrogów, wś, skiern., gm. Kowiesy: od n. os. *Będrog (< *Będzidrog), z suf. *-owo*.

Będzislaw (*Bandzislaw* 1411), dziś Bonisław, wś, ciech., gm. Wieczfnia Kościelna: od n. os. *Będzislaw, z suf. **-jb*.

Będzislawie/Będzislaw (*Bandzislave* ok. 1240), dziś Bonisław, wś, płoc., gm. Gozdowo: od n. os. *Będzislaw z suf. **-je*/**-jb*.

³ Autorka tekstu ma świadomość, że przytaczany materiał może być niepełny. Stanowi korpus podstawowy (wyjściowy), który wymaga jeszcze dalszych uzupełnień (powtórna ekscerpcja źródeł, weryfikacja zapisów, konfrontacja z ustaleniami historyków). Wszystkie skróty językowe przyjęto za NMPol.

Bogdany (*Bogdani* 1449), wś, ostroł., gm. Chorzele: od n. os. *Bogdan* (< *Bogudan*), w formie pluralnej (n. rodowa; występuje również w nazwach podziałowych *Bogdany-Chmielewo*, *Bogdany Male* i *Bogdany-Kokoszki*).

†**Bogumilowo** (*Bogumylovo* 1438), wś zaginiona, leżała w pow. kolneńskim: od n. os. *Bogumil*, z suf. *-owo*.

†**Koskowo-Bogusądy** (*Koskowo Bogusądi* 1578), wś nieistniejąca, płoc., gm. Gozdowo: od n. os. *Bogusąd*, w formie pluralnej (człon w nazwie zestawionej o charakterze rodowym).

Bogusławice (*Boguslawicze* 1412), wś, ciech., gm. Płońsk: od n. os. *Bogusław*, z suf. *-ice*.

Bogusławczyce (*Boguslawczice* 1448), dziś Bogusławki, wś, skiern., gm. Rawa Mazowiecka: od n. os. *Bogusław* (+ *-ec*), z suf. *-ice*.

Borzysław (*Borzy(s)law* (1346)XVI), dziś Borysław, wś, skiern., gm. Głuchów: od n. os. *Borzysław*, z suf. **-jb*.

Bromirz (*Bromirz* 1405), dziś Bromierz, wś, płoc., gm. Staroźreby: od n. os. **Bromir* (< **Bronimir*), z suf. **-jb*.

Chwalbogi (*Chwalbogi* 1563), dziś Falbogi, wś, siedl., gm. Kaluszyń: od n. os. *Chwalibog*, w liczbie mnogiej (n. rodowa).

Chwalibogi (*Phalibogi* (1414–25)), dziś Falibogi, wś, ciech., gm. Żaluzki: od n. os. *Chwalibog* w l. mn. (n. rodowa).

Szczuki-Chwalisław (*Szczuki Phalislai* 1577), dziś cz. Szczuczyna, łomż.: od n. os. *Chwalisław*, w l. mn. (n. rodowa).

Cibory — człon rodowy występujący w 15 nazwach na Mazowszu północnym; najstarsze poświadczenia od XV w. w formie *Scibory* (1456): od n. os. *Czścibor* (> *Ścibor* > *Cibor* — uproszczenia grupy spółgłoskowej), w formie pluralnej⁴.

Cierzpigorz (*Cierzpigorz* 1578), dziś Cierpigórz, wś, ciech., gm. Żuromin: od n. os. **Cir(z)pigor*, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Czirzpi-sława* (: psl. **tŕpeti* 'cierpieć') i imiona z członem *gor-* (< **gori* : **goréti* 'gorzeć'), np. *Cieszpygor*.

Cirpigorz(e) (*Cyrpygorz* 1482), dziś Cierpigórz, wś, ostroł., gm. Przasnysz: od n. os. **Cir(z)pigor*, z suf. **-jb*.

Dadzbogi (*Dzadzybogy* 1436), wś zaginiona, łomż., par. Słucz: od n. os. *Dadzbog*, w l. mn. (n. rodowa).

Dadzbogi (Jastrzębie *Dzaczbogy* 1531), wś, siedl., gm. Wiśniew: od n. os. *Dadzbog*, w l. mn. (n. rodowa).

Polikowo-Daćbogi (*Polykovo Daczbogy* 1522), dziś Daćbogi-Polków, siedl., gm. Grębków: od n. os. *Dadzbog* (> *Daćbog*), w l. mn.; człon w nazwie zestawionej o charakterze rodowym.

⁴ Więcej na ten temat zob. w niniejszym tomie: H. Górny, *Imię Cz(ś)cibor w polskiej antroponomii i toponimii*, s. 129–141.

Damirowo (*Damyerowo* 1540), cz. wsi Ruda Tarnowska, siedl., gm. Wilga: od n. os. *Damir (< *Dalemir*), z suf. *-owo*.

Długoborz (*Długibor* 1414; *Długobor* 1471), dziś Długobórz, wś, łomż., gm. Zambrów: od n. os. *Długobor, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Długo-mil* (: **dl'gь* 'długi') i imiona z członem *bor-* (< *bori : *boriti 'walczyć').

Dobiesław (*Dobesław* 1432), dziś Dobiesz, warsz., gm. Góra Kalwaria: od n. os. *Dobiesław*, z suf. **-jb*.

Dobrogosty (*Thansk Dobrogosty* 1567), wś, ciech., gm. Dzierzgowo: od n. os. *Dobrogost*, w formie pluralnej (człon rodowy w nazwie zestawionej).

Domosławie (*Domosławe* (1254)), dziś Domosław, ciech., gm. Winnica: od n. os. *Domosław*, z suf. **-je*.

Goclaw (*Goczław* 1565), siedl., gm. gm. Pilawa: od n. os. *Godzisław* (> *Goclaw*), z suf. **-jb*.

Gorzemirz (*Gorzemirz* 1456), dziś Godzimierz, wś, rad., gm. Nowe Miasto nad Pilicą; od *Gorzymir, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Gorzysław* (< **gori-* : *gorēti 'gorzeć') i imiona z członem *mir-* (< *mirь 'pokój').

Gościesław (*Gostezław* 1155, *Goczław* 1429), dziś Goclaw, cz. Warszawy; od n. os. *Gości(e)sław*, z suf. **-jb*.

Gościwice (*Goseczywicz* 1540), dziś Gościewicz, siedl., gm. Borowie; od n. os. *Gościwit*, z suf. **-jb*.

Janisławice (*Ianyslawicze* 1330), wś, siern., gm. Głuchów; od n. os. *Janisław* (imię arcybiskupa gnieźnieńskiego), z suf. *-ice*.

Kanigowo (*Kanigowo* 1408), wś, płoc., gm. Bodzanów: od n. os. *Kanieg (< *Kaninieg), z suf. *-ewo*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Kanimir* (: *kani < *kaniti 'zapraszać') i imiona z członem *nego (< *nega 'rozkosz'), np. *Niegosław* (por. Bańkowski, 1988, s. 9).

Latochorzewo (*Lathochorzewo* XV w.), dziś Latchorzew, warsz., gm. Stare Babice: od n. os. *Latochor (< *Lēto-chor); pierwotnie z suf. **-jb*, wtórnie *-ewo*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Latowit, człon *lēto 'lato' i *chory* (< *chvorь, *chorь), *chorzeć*, zob. Bańkowski, 1984b, s. 139.

Latowic (*Latouiz* 1238), wś, siedl., gm. Latowicz: od n. os. *Latowit, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. człony *lēto 'lato' i *wit-* (> *vitь 'pan'), np. *Dobro-wit*, *Wito-sław*, zob. Bańkowski, 1984b, s. 139.

Luboradz (*Luboracz* ok. 1240), wś, ciech., gm. Ojrzeń: od n. os. *Luborad*, z suf. **-jb*.

Lubowidz (*Lubowicz* 1345, *Lubowidz* 1374), wś, dawniej mto, ciech., gm. Lubowidz: od n. os. *Lubowid, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Lubo-mir* (: *lubiti 'lubić') i imiona z członem *wid-* (< **vido-* : *videti 'widzieć'), np. *Gościwid*.

Lubowidza (*Lubowidza* 1386), wś, skier., gm. Dmosin: od *Lubowid, z suf. *-ja

Lubowicz (*Lubowyc* ok. 1240), dziś Lubowicz Wielki, wś, łomż., gm. Klukowo (dodatkowo wspólny człon w nazwach dwóch wsi podziałowych Lubowicz-Byzie i Lubowicz-Kąty): od n. os. *Lubowit, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Lubo-mir* (: *lubiti 'lubić') i imiona z członem *wit-* (> *vitb 'pan'), np. *Dobro-wit*, *Wito-sław*, zob. Bańkowski, 1984a, s. 139.

Lutobory (*Luthobori* 1447), wś, skiern., gm. Sadkowice: od n. os. *Lutobor*, w l. mn. (nazwa rodowa).

Lutmirz/Lutomierzyno (*Luthomirzino*, *Luthomirzs* 1404), dziś Lutomierzyn, wś, ciech., gm. Baboszewo: od n. os. *Lutmir*, z suf. *-jb (wtórnie z suf. -ino).

Lutostań (*Luthostan* 1416), wś, łomż., gm. Łomża: od n. os. *Lutostan, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Luto-bor* (por. *lutb 'ostry, luty') i imiona z członem *stan-* (por. *stanoti* 'stanać'), np. *Stani-bor*.

Męciżyrz (*Mancirzisch* 1424), dziś Macierzysz, warsz., gm. Ożarów Mazowiecki: od n. os. *Męciżyr, z suf. -ewo. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Męci-sław* (: *mōtiti 'mącić') i imiona z członem *żyr-* (< *zirb 'zer'), np. *Doma-żyr*.

Milobędzyn (*Milobandzino* 1418), dziś Milobędzyn, wś, płoc., gm. Sierpc: od n. os. *Milobąd, z suf. -ino. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Milobor* (: *milb 'mily') i imiona z członem *będzi-* (: *bōdō, czas przyszły od *byti 'być'), np. *Będzi-mir*.

Milodroź (*Mylodrosch* 1455), dziś Milodroź, wś, płoc., gm. Stara Biała: od n. os. *Milodrog, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Milobor* (: *milb 'mily') i imiona z członem *drog-* (< *dorgb 'drogi'), np. *Siemi-drog*.

Milowic/Milowidz (*Milowicz*, do *Milowidza* (1565)), dziś Malowidz, ostrol., gm. Jednorożec: od n. os. *Milowit* lub *Milowid*, z suf. *-jb.

Mirolawie (*Myroslaue* (1305)), dziś Mirosław, wś, płoc., gm. Borowiczki: od n. os. *Mirolaw*, z suf. *-je.

Mściwuje (*Mscziwye* (1436)), wś, łomż., gm. Mały Płock: od n. os. *Mściwuj*, w formie pluralnej (n. rodowa).

Mysłogoszcz (*Misłogoszcz* 1580), wś zaginiona, warsz., par. Borzęcin: od n. os. *Mysłigost, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Mysłi-bor*, *Dobro-mysł* (< *mysłb 'myśl') i imiona z członem *gost-* (: *gostiti 'gościć'), np. *Miło-gost*.

Myślilibory (*Myslibori* 1447), wś, łomż., gm. Nur: od n. os. *Mysłi-bor*, w l. mn. (n. rodowa).

Myśliliborzyce (*Myszliborzyce* 1564), wś, płoc., gm. Brudzeń Duży: od n. os. *Mysłi-bor*, z suf. -ice.

Nieborowo (*Nyeborowo* 1414–25), dziś Nieborów, skier., gm. Nieborów: od n. os. *Niebor*, z suf. -owo.

Niedo(a)był (*Nyedobil* 1416), dziś Niedabył, wś, rad., gm. Stromiec: od n. os. *Niedabył*, z suf. **-jb*. Forma z negacją *nie* (< **nē*) + *-da-* (partykuła życząca) + *był* 'istniał, żył', od **byti*.

Niedroź (*Nedrosz* 1373), dziś Niedroź (Stary i Młody), wś, ciech., gm. Raciąż: od n. os. **Niedrog*, z suf. **-jb*.

Niemirówice (*Nyemyrouicze* 1404), wś, skier., gm. Biała Rawska: od n. os. *Niemir*, z suf. *-owice*.

Załuże-Niemierzyce (*Zaluże Niemierzyce* 1576), cz. wsi Załuże-Imbryki, ciech., gm. Opinogóra Górna: od *Niemir*, z suf. *-ice*

Niesułowo (*Nyേശulowo* 1474), dziś Niesułowo-Wieś, ostrol., gm. Krasnosielc: od n. os. *Niesul*, z suf. *-owo*.

Niesułowo (*Nesulouo* 1388), dziś Niesiołowo, ciech., gm. Raciąż: od n. os. *Niesul*, z suf. *-owo*.

Niemojewice (*Nemogevicze* 1419), cz. Warki: od n. os. *Niemoj*, z suf. *-ewice*.

†**Nieznawujewo** (*Nesnawgeuo* (1288) XVI), wś zaginiona, leżała w par. Błonie: od n. os. *Nieznawuj*, z suf. *-ewo*.

Osięborowo (*Osszoborowo* 1407), dziś Osięborów, wś, rad., gm. Mag-nuszew: od n. os. *Osiębor*, z suf. *-owo*.

Otoleź (*Otholensis* 1249), dziś Otałąż, wś, rad., gm. Mogielnica: od n. os. **Otoleğ* (wtórne unosowienie), z suw. **-jb*, lub od n. os. **Otjēlze*. Do formy rekonstruowanej por. psł. **otjēti*, *otjymq* 'odjąć', również n. os. *Otjēsław* (z mutylacją podstawy), a do drugiego członu psł. **lbgati*, **lžq* 'lgać, lżyć', od tego czes. n. os. *Boželze* (Svoboda, 1964).

†**Pakosław** (*Pakoslaw* 1340), wś zaginiona, rad., leżała w par. Przybyszew: od n. os. *Pakoslaw*, z suf. **-jb*.

Pęcław (*Panczslaw* 1242), wś, warsz., gm. Góra Kalwaria: od n. os. *Pęc(s)law*, z suf. **-jb*.

Przeclaw (*Przeclaw* 1511–23), wś, skiern., gm. Brzeziny: od n. os. *Przeclaw* (< *Przedslaw*), z suf. *-owice*.

Przecławice (*Przeclawicze* 1407), wś, rad., gm. Pniewy: od n. os. *Przedslaw*, z suf. *-owice*.

Przeclawska Wieś (*Preclawska Wieś* 1579), dziś Przesławice, wś, gm. Bielawy: człon w nazwie zestawionej w formie przymiotnika od im. właściciela *Przeclawa* (1427).

Przedborowo [?] (*Przedborowo* 1579), dziś Przyborów, cz. wsi Słubice, ploc.: niewykluczone pochodzenie od n. os. *Przedbor*, z suf. *-owo* (lub n. o charakterze topograficznym).

†**Przydanowo** (*Przyjdanowo* 1540), wś zaginiona, leżała w par. Siennica: od n. os. **Przydan*, z suf. *-owo*. Do formy rekonstruowanej por. *Przy-bor*, *Przy-wit* (por. *przy* < psł. **pri*) i n. os. *Bogudan*.

Raciborowa (*Rancziboroua* 1388), dziś Raciborów, wś, ploc., gm. Strzelce: od n. os. *Racibor*, z suf. *-owa*.

Racibory (*Brzunyno Raczybori* 1483), dziś dwie wsi *Racibory* i *Nowe Racibory*, warsz., gm. Tarczyn: od n. os. *Racibor*, w l. mn.; człon w nazwie zestawionej o charakterze rodowym.

Radsul (*Radszul* (1364)), dziś Reczul, wś, skiern., gm. Głuchów: od n. os. *Radsul*, z suf. **-jb*.

Rocławice (*Roczslawicze* 1393), dziś Rosławowice, wś, skiern., gm. Biała Rawska: od n. os. *Rocław* (< *Rodław*), z suf. *-ice*.

Sambory (*Sambory* 1439), wś, łomż., gm. Wizna: od n. os. *Sambor*, w formie pluralnej (n. rodowa).

Sambórz (*Samborz* 1440), wś, ploc., gm. Borowiczki: od n. os. *Sambor*, z suf. **-jb*.

Samborza [?] (*Samborz* 1579), dziś Sańborz, wś, rad., gm. Nowe Miasto nad Pilicą; w podstawie toponimu n. os. *Sambor* + suf. **-ja*. Niewykluczone odapelatywne pochodzenie n. os., od psł. **sǫborь* 'to, co zebrane razem, zbiór' (Boryś, 1975, s. 93).

Samogoszcza (*Samogoscza* 1439), dziś Sanogoszcz, wś, skiern., gm. Cielądz: od n. os. **Samogost*, z suf. **-ja*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Samo-sąd* (: *sam* < psł. **samъ*) i n. os. z członem **gost*, np. *Dobro-gost*.

Sędziwuje (*Sandziwgye* 1455), wś, łomż., gm. Zambrów: od n. os. *Sędziwuj*, w l. mn. (nazwa rodowa).

Sławomierz (*Sławomierz* 1579), dziś Słabomierz, wś, rad., gm. Radziejowice: od n. os. *Sławomir*, z suf. **-jb*.

Stamirowice (*Stamirowicze* 1453), rad., gm. Mogielnica: od n. os. **Stamir* (< *Stani-mir*), z suf. *-ice*.

Sulistryjowo (*Sulistrygewo* 1408), wś zaginiona, rad., gm. Grójec: od n. os. *Sulistryj*, z suf. *-owo*.

Suliborz (*Sułyborz* 1453, *Sulborze* XVI w.), dziś Szulborze Wielkie i Małe, łomż., gm. Szulborze: od n. os. *Sulibor*, z suf. **-jb*.

Suliborzyno (*Suliborzino* 1413), dziś Szulbory, wś, ploc., gm. Staroźreby; od n. os. *Sulibor*, z suf. *-ino*.

Suliżyrz (*Suliszizr* 1404), dziś Sulerzyż, wś, ciech., gm. Gliniojeck: od n. os. **Suliżyr*, z suf. **-jb*. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Suli-bor* (: **suliti* 'obiecycić') i człon *żyr* (< **žirь* 'pokarm, jadlo'), np. *Doma-żyr*.

Sulimirz (*Sulimirzs* 1427), dziś Szulmierz, ciech., gm. Regimin: od n. os. *Sulimir*, z suf. **-jb*.

Ugoszcza (*Vgoshcza* 1535), wś nieistniejąca, na jej gruntach w XVI w. powstała Mrozowa Wola, siedl., gm. Stoczek: od n. os. *Ugost* (< *Unie-gost?*), z suf. *-ja*.

Unieżyryz (*Unezir* 1233), dziś Unierzyż, wś, ploc., gm. Strzegowo: od n. os. *Unieżyry, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Unie-drog* (: *unijb 'lepszy') i człon *żyry* (< *žirb 'pokarm, jadlo'), np. *Doma-żyry*.

Wichradz (*Vihracz* 1444), wś, rad., gm. Warka: od n. os. *Wichrad (< *Wirzchorad), z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Wirzcho-sław* (: psl. *vьrxь 'wierch') i człon *rad*. (< *radь 'być zadowolonym'), np. *Rado-sław*.

Witosławice (*Wytoslavice* 1388), wś, ploc., gm. Drobin: od n. os. *Witosław*, z suf. -ice.

†**Wojślawie** (*Woyślawye* 1436), wś zaginiona, siedl., leżała w par. Niwiska: od n. os. *Wojślaw*, z suf. *-je.

Wojślawy (*Wojslawi* 1577), wś, łomż., gm. Grabowo: od n. os. *Wojślaw*, w l. mn. (nazwa rodowa).

Wszebory (Laskowo alias *Wschebory* 1496), wś, ostroł., gm. Dąbrówka: od n. os. *Wszebor*, w l. mn., w nazwie zestawionej człon rodowy.

Wyszemierzyce (*Wysemyerzyce* 1338), mto, rad.: od n. os. *Wyszemir*, z suf. -ice.

Wzdworz (*Wsdworzs* 1409), dziś Zdwórż, wś, ploc., gm. Łąck; od n. os. *Wzdwor, z suf. *-jb. Do formy rekonstruowanej por. psl. *vъz 'w górę' > *wz* (imona typu *Wz-trop*) i *dvorь 'przestrzeń wokół budynku mieszkalnego'. Niepewne — człon drugi niepoświadczony w słowiańskiej antroponimii.

Zbądz (*Sbansch* 1449), dziś Dzbądz, wś, ostroł., gm. Różan: od n. os. *Zbąqd*. (< *Zbybąqd), z suf. *-jb.

Zdzieborz (*Sdzeborz* 1425), dziś Zdziembórz, wś, ploc., gm. Brudzeń Duży: od n. os. *Zdziebor*, z suf. *-jb.

Zdzisławice (*Sdzislawyce* 1429), wś zaginiona, ostroł., gm. Brok: od n. os. *Zdzisław* (lub *Ždžysław*), z suf. -ice. Bańkowski imiona z członem *Zdzi-* odczytuje jako *Ždžy-* (: **žbdi-*, od *žbdati 'czekać, oczekiwać'), z późniejszą asymilacją w *ždžy* (Bańkowski, 1979, s. 17; 1985, s. 11).

Ždžymirze (*Sdzijmirze*, *Sdimire* 1240), wś nieistniejąca, leżała w par. Brok, ostroł.: od n. os. *Ždžymir, z suf. *-je. (Bańkowski imiona z członem *Zdzi-* odczytuje jako *Ždžy-*, w których pochodzi on od **žbdi-* (: *žbdati 'czeka, oczekiwać'), później rozwinęło się w *ždžy* (Bańkowski 1979, s. 17; 1985, s. 11).

Ždžywuj (*Sdziwi* 1161), dziś Zdziwój (Stary i Nowy), wś, ostroł., gm. Chorzele: od n. os. *Ždžywuj*, z suf. *-jb.

†**Želigoszcz** (*Zeligocz* 1341), os. zaginiona, leżała pod Łąckiem, gost.: od *Želigost, z suf. *-jb; Do formy rekonstruowanej por. n. os. *Želistaw*, ta zaś od *želati, *želeti 'pragnąć' i *gostiti 'gościć', *gostь 'gość'.

Na podstawie wyekscerpowanego materiału możemy stwierdzić ponad wszelką wątpliwość, że ponad 100 mazowieckich nazw miejscowych (111) pozostaje

w genetycznym związku z imionami złożonymi. Toponimy te powstawały w różnym okresie, o czym świadczy sama struktura nazw. Do najstarszych zapewne należą formacje z *-j-*, które również najliczniej są reprezentowane w toponimii omawianego obszaru. Możemy zidentyfikować 49 obiektów o tym typie nazw. W podstawach motywujących znalazło się 45 imion złożonych, w większości znanych z opracowań słownikowych. Interesujące nas nazwy występują głównie w rodzaju męskim (**-jb*) — 41; cztery w nijakim i cztery w żeńskim. Można przypuszczać, że człony w formie masculinum pierwotnie funkcjonowały w zestawieniach z leksemem *gród* (por. psl. **gordb* 'ogrodzenie, zagroda', z późniejszą modyfikacją 'miejsce zagrodzone, odgrodzone, umocnione', SEBor, s. 181, 754); też liczne imiona złożone z tym członem w antroponimii słowiańskiej, warto odnotować, że takie nazwy osobowe nie pojawiają się w podstawach mazowieckich toponimów). Te genetyczne powiązania świadczyłyby o obronnym charakterze desygnowanych miejsc. Za przyjęciem tej tezy przemawia również rozmieszczenie geograficzne omawianych toponimów — ponad 30 rozlokowanych jest na prawobrzeżnym Mazowszu. Występują głównie w starych centrach osadniczych, ale też na rubieżach średniowiecznego Mazowsza (na północy i północnym wschodzie), czyli na obszarach bezpośrednio sąsiadujących z terenami zamieszkiwanymi przez plemiona bałtyckie. Największą frekwencją w imionach motywujących ten typ nazw mogą się wykazać leksemy *slaw-* (11), *bor-* (: **boriti* 'walczyć'; 6) i *mir-* (5). Imiona złożone znajdują się również w podstawach innych nazw dzierżawczych (17): w formacjach z sufi. *-ow-/-ew-* (14), z formantem *-in-* (2) i z *-sk-* w nazwie zestawionej (1). Niewielka reprezentacja tych nazw dzierżawczych uniemożliwia wyciąganie wniosków na temat układów geograficznych w powiązaniu z danymi historycznymi. Również w tym typie dominują imiona z członem *bor-* (5), trzy motywujące imiona zawierają leksem *sul-* (: **suliti* 'ofiarować, obiecywać'). Interesujące nas antroponimy pojawiają się również w kategorii nazw patronimicznych, od imion złożonych (11) zostało utworzonych 13 onimów. Osady nominowane przez ten typ nazw są równomiernie rozłożone na lewo- i prawobrzeżnej części Mazowsza. Formy patronimiczne utrwalone w toponimach być może są nazwami tzw. małych plemion — wspólnot rodowych (Łowmiański, 1967). W podstawie motywującej tkwi imię patriarchy rodu, w naszym wypadku są to głównie antroponimy z członem *-slaw* (6) i *mir* 'pokój, bezpieczeństwo' (4), które odnosiły się do osób cieszących się sławą i wzbudzających mir w swoim otoczeniu. Nazwy patronimiczne pojawiają się na terenie najstarszego słowiańskiego osadnictwa. W najpóźniejszych chronologicznie nazwach rodowych zostało utrwalonych 14 imion złożonych identyfikujących określone wspólnoty rodowe; określają one ponad 30 osad. Najczęściej występują w nazwach zestawionych na prawobrzeżnym Mazowszu, przykładowo: człon rodowy **Czścibory* > *Cibory* pojawia się w 15 toponimach

zestawionych na północnym i północno-wschodnim Mazowszu. W pięciu antroponimach złożonych motywujących nazwy rodowe zawarty jest człon *bor* (:*boriti 'walczyć, zmagać się'): *Cibory*, *Lutobory*, *Myślubory*, *Racibory*, *Wszebory*. Obok nich występują takie formacje, jak *Mściwuje* i *Wojslawy* — semantyka tych imion dość wyraźnie wskazuje na ich „waleczny” charakter. W wypadku nazw rodowych mamy inną specyfikę procesu nazwotwórczego: sam ród dokonywał wyboru nazwy, z którą się chciał identyfikować (często pochodziła ona od seniora rodu) lub były to nazwy (przezwiśka) nadawane gromadzie przez najbliższych sąsiadów. W chwili nominacji nazwy te miały czytelne dla wszystkich znaczenie leksykalne, dlatego z dużą dozą prawdopodobieństwa można je łączyć z pierwszą kolonizacją, kiedy to tworzono pas obronny przed plemionami bałtyckimi (XIII w.), przyjętą tezę potwierdza również układ geograficzny.

W mazowieckich nazwach miejscowych (dzierżawczych, patronimicznych i rodowych) zostało utrwalonych 77 imion złożonych, z czego 26 nie ma potwierdzeń w antroponimicznym materiale źródłowym (SSNO i inne słowniki słowiańskie)⁵. Są to następujące formy zrekonstruowane na podstawie toponimów: *Będrog, *Będzislaw, *Bromir, **Cir(z)pigor*, *Damir, *Długobor, *Gorzemir, *Kanieg, *Latochor, *Latowit, *Lubowid, *Lubowit, *Lutostan, *Męciżyr, *Milobąq, *Milodrog, *Myślīgost, *Niedrog, *Otaleg, *Przydan, *Suliżyr, *Unieżyr, *Wichrad, *Wzdwor, *Żdźymir, *Żeligost. Większość leksemów występujących w tych zrekonstruowanych antroponimach jest znana z innych poświadczonych struktur, tutaj natomiast wystąpiły w innej konfiguracji. Tylko dwa nieznanne leksemy zostały utrwalone w podstawach mazowieckich toponimów, są to: *lato-* (:*leto 'lato'), o którym wcześniej pisał Bańkowski (1984a, s. 139), i człon *dwor-* (:*dvorb). W wypadku nazwy osobowej *Wzdwór można przypuścić, że został utrwalony zły zapis graficzny (udźwięcznienie) i nazwa osobowa pierwotnie brzmiała *Wzwtwor, z członem od psł. *tvoriti 'tworzyć'). W antroponimii polskiej mamy poświadczone imiona z tym leksemem, stanowiącym pierwszy człon imion złożonych (*Tworzyjan*, *Tworzimir*). Na uwagę zasługuje forma *Otoleg (<*Otjelbg), możliwa też rekonstrukcja *Otjelze, będąca podstawą dwóch polskich toponimów, w tym jednego mazowieckiego. W części słownikowej dokonałam reinterpretacji nazwy, łącząc ją z innymi niż dotychczas leksemami (Wójcik, 2001, s. 116; NMPol VIII, s. 242; Kopertowska, 1994, s. 546). W grupie zrekonstruowanych nazw występują dość licznie tzw. imiona półtoraczłonowe (Bańkowski, 1988), pojawiają się one też w materiale nierekonstruowanym. Imiona złożone, jak pisałam wcześniej, są formacją archaiczną w słowiańskiej

⁵ Część tych imion jest znana jako podstawy motywujące toponimy w różnych regionach Polski, a nawet Słowiańszczyzny.

antroponimii. Można wśród nich wyróżnić kilka warstw chronologicznych — od najstarszych, odziedziczonych z epoki praindoeuropejskiej, do tych ukształtowanych na gruncie słowiańskim i dodatkowo zmodyfikowanych w polszczyźnie (Milewski, 1969). Wszystkie imiona złożone w okresie ich żywotności miały znaczenie leksykalne wraz z naddanym znaczeniem symbolicznym (charakter życzący imienia), a wchodzące w ich skład dwa samodzielne leksemy pozostawały wobec siebie w określonym stosunku syntaktycznym i znaczeniowym. Jak pisze M. Malec, wyrażały one niegdyś pomyślną wróżbę dla dziecka, życzenie czy też miały eksponować dodatnią cechę (2015, 124). Imiona z prepozycją negatywną lub partykułą przeczącą zapewne miały magiczną, prewencyjną moc. Przez negację, czyli odwrócenie życzeń pozytywnych próbowano „oszukać” siły wyższe. W zebranych materiale można odnaleźć imiona z negacją, pięć reprezentuje prosty typ od *nē + leksem (*Niebor*, *Niedrog, *Niemir*, *Niesul*, *Niemoj*), dwa zaś — to imiona apotropeiczne *Niedabył* i *Nieznawuj*. Imiona teoforyczne w mazowieckim materiale reprezentowane są przez następujące formy: *Bogdan*, *Bogumil*, *Bogusqd*, *Bogusław*, *Chwalibog* i *Dadzbog*. Najczęstszymi leksemami (członami) w zebranych korpusie antroponimicznym są *śława*, *walka* i *pokój*. Możemy przypuścić, że wokół wartości określanych powyższymi pojęciami toczyło się życie w okresie wczesnośredniowiecznym na Mazowszu.

LITERATURA

- Bańkowski, A. (1976). W sprawie semantyki staropolskich imion dwuczłonowych. *Onomastica*, XXI, s. 307–316.
- Bańkowski, A. (1979). Ślady czasownika *zъdati* w staropolskich nazwach osobowych i miejscowych. *Slavia Occidentalis*, XXXVI, s. 15–21.
- Bańkowski, A. (1984a). Staropolskie imiona dwuczłonowe z osobliwymi składnikami. *Onomastica*, XXIX, s. 127–160.
- Bańkowski, A. (1984b). [rec.] M. Malec, Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych. *Onomastica*, XXIX, s. 267–284.
- Bańkowski, A. (1985). Lekcje wątpliwe staropolskich antroponimów dwuczłonowych. *Slavia Occidentalis*, XLII, s. 1–12.
- Bańkowski, A. (1988). Staropolskie imiona półtoraczłonowe. W: K. Zierhoffer (red.), V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985. Księga referatów. Poznań: UAM, s. 5–11.
- Bijał, U. (2001). Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego. Kraków: DWN.
- Borek, H. (2002). Rozważania o toponimii. *Onomastica*, XLVII, s. 5–22.
- Boryś, W. (1975). Prefiksacja imienna w językach słowiańskich. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Duliniacz, M. (2006). Mazowsze we wcześniejszym średniowieczu (do końca X w.). Szkic archeologiczny. W: H. Samsonowicz (red.), Dzieje Mazowsza. T. I. Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieyszтора, s. 67–108.

- Gieysztor, A. (2006). Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza (połowa X–połowa XIII wieku). W: H. Samsonowicz (red.), *Dzieje Mazowsza*. T. I. Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieyszтора, s. 109–160.
- Górny, H. (2007). Nazwy miejscowe motywowane imionami dwuczłonowymi typu *Boguchwał*, *Budziwoj* — rozmieszczenie, chronologia, frekwencja. *Onomastica*, LII, s. 101–117.
- Górny, H. (2011). Obraz idei współzycia Słowian zachowany w toponimii Polski — na przykładzie nazw miejscowych motywowanych wybranymi imionami dwuczłonowymi. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica*, IV, s. 65–76.
- Kaleta, Z. (1995). Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (semantyka imion staropolskich z członami *-mir*, *-mysl*, *-slaw* na tle indoeuropejskim). *Slavia Occidentalis*, LIII, s. 7–13.
- Karaś, M. (1956). O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych. *Onomastica*, II, s. 260–281.
- Kopertowska, D. (1993). Dwuczłonowe nazwy osobowe jako podstawy toponimów. W: *Namenkundliche Informationen*. Bh. 17. *Anthroponymica Slavica*, s. 44–48.
- Kopertowska, D. (1994). Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Kielce: Wyd. Prywatnego Liceum Zarządzania i Administracji.
- Łowmiański, H. (1973). *Początki Polski. Z dziejów Słowian w pierwszym tysiącleciu n.e.* T. V. Warszawa: PWN.
- Malec, M. (1971). Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Malec, M. (1975a). Polskie nazwy miejscowe z negacją *nie*. *Zpravodaj Místopisne komise CSAV*, XVI, s. 280–291.
- Malec, M. (1975b). Staropolskie nazwy osobowe z negacją *nie* oraz z przyimkami *b(i)ez*, *brzez*, *przez*. *Polonica*, I, s. 259–307.
- Malec, M. (1978). Staropolskie bezsufiksalne nazwy osobowe z prepozycjami i negacją. *Cz. II. Onomastica*, XXIII, s. 183–213.
- Malec, M. (1982). Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Malec, M. (1984). Polemika z Andrzejem Bańkowskim. *Onomastica*, XXIX, s. 284–290.
- Malec, M. (1993). Dobór znaczeniowy członów imiennych w słowiańskich imionach złożonych. *Namenkundliche Informationen*. Bh. 17. *Anthroponymica Slavica*, s. 30–35.
- Malec, M. (1999). Najdawniejsze polskie imiona apotropeiczne. *Acta onomastica*, XL, s. 124–130.
- Malec, M. (2000). Odbicie wierzeń naszych przodków w imionach słowiańskich (imiona złożone z członami: *Bogo-*, *Bogu-*, *-bog*). W: M. Czachorowska, L. M. Szewczyk (red.), *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze*. Bydgoszcz: Wyd. WSP w Bydgoszczy.
- Malec, M. (2006). Wkład krakowskiego językoznawstwa polonistycznego do nauki o imionach osobowych. *LingVaria*, I, s. 127–137.
- Malec, M. (2011). Tradycje wierzeniowe w słowiańskiej antroponimii. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica*, IV, s. 158–165.
- Malec, M. (2015). Kulturowe przyczyny zmian w polskim imiennictwie osobowym. *Onomastica*, LIX, s. 123–136.
- Milewski, T. (1957a). Ze studiów nad antroponimią indoeuropejską. *Onomastica*, III, s. 37–59.
- Milewski, T. (1957b). Ewolucja morfologiczna indoeuropejskich złożonych imion osobowych. *Biuletyn PTJ*, XVI, s. 37–49.
- Milewski, T. (1960). Polskie imiona złożone nie znane innym językom słowiańskim. *Slavia Occidentalis*, XX, s. 101–107.
- Milewski, T. (1969). Indoeuropejskie imiona osobowe. Wrocław [itd.]: Ossolineum.

- Nalepa, J. (1991). Pokój i wojna w staropolskich imionach (cz. 1). *Język Polski*, LXXI, s. 87–97.
- Nalepa, J. (1992). Pokój i wojna w staropolskich imionach (cz. 2). *Język Polski*, LXXII, s. 9–15.
- Nieckuła, F. (1965). Polskie nazwy miejscowe z suf. *-jb*. *RKJW*, V, s. 65–147.
- Rospond, S. (1979). Stratygrafia polskich nazw miejscowych na **-jb*. *Onomastica Slavogermanica*, XII, s. 7–62.
- Rospond, S. (1983). Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-jb*. Wrocław: Wyd. UWr.
- Rymut, K. (1970). Toponomastyka w służbie badań historyczno-osadniczych. *Onomastica*, XV, s. 289–297.
- Rymut, K. (1993). Zasób leksemów w prasłowiańskich imionach złożonych. *Onomastica*, XXXVIII, s. 5–19.
- Rzetełska-Feleszko, E. (1998). Nazwy miejscowe. W: E. Rzetełska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne*. Encyklopedia. Warszawa–Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie–IJP PAN, s. 191–230.
- Samsonowicz, H. (2006). Gospodarka i społeczeństwo (XIII–początek XVI w.). W: H. Samsonowicz (red.), *Dzieje Mazowsza*. T. I. Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, s. 339–394.
- Skowronek, K. (1995). Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie. *Onomastica*, XL, s. 73–100.
- Taszycki, W. (1925). *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*. Kraków: PAU.
- Taszycki, W. (1946). *Słowiańskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału*. Kraków: PAU.
- Wójcik, U. (2001). *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*. Warszawa–Kraków: Tow. Naukowe Warszawskie–IJP PAN.
- Wójcik, U. (2013). *Polskie toponimy związane z organizacją gospodarczą państwa wczesnopolskiego. Nazwy miejscowe motywowane antroponimami zbiorowymi*. Kraków: Lexis.
- Zierhoffer, K. (1957). *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*. Wrocław [itd.]: Ossolineum.

Słowniki

- <http://www.slownik.ihpan.edu.pl>
- Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Cz. 2: Komentarz, indeksy. Red. W. Pałucki. Oprac. A. Dunin-Wąsowicz. Warszawa: IH PAN, 1973.
- NMPol — *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*. T. I–XII (A–Rż). Red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak. Kraków: IJP PAN–Pandit, 1996–2015.
- SEBor — *W. Boryś. Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wyd. Literackie, 2000.
- SEMot — *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*. Cz. 1: Odapełatywne nazwy osobowe, oprac. A. Cieślíkowa przy współudziale K. Rymuta i J. Szymowej. Kraków: DWN–IJP PAN.
- SSNO — *Słownik staropolskich nazw osobowych*. T. I–VI, 1965–1983. Red. W. Taszycki; t. VII: Suplement, 1984–1987, oprac. pod kier. M. Malec. Wrocław [itd.]: Ossolineum.
- Svoboda, J. (1964). *Staroceska osobni jmena a nase prijment*. Praha: Nakladatelství Československé Akademie Ved.

SUMMARY

MAZOVIAN TOPONYMS MOTIVATED BY SLAVIC COMPOUND NAMES

In the paper, the author describes and analyses the old Mazovian toponyms motivated by Slavic compound names. The work, by definition, positions itself within the historical and etymological mainstream of studies of place names. Based on the analyzed material, it can be argued that more than one hundred Mazovian local names (111) remain in genetic association with compound names. Such place names were created at different times, as evidenced by the name structure itself. The oldest are probably the formations of *-j-*, which are also the most represented in the toponymy of the described area.

Key words: Mazovia, toponyms, motivating basis, compound names